

# SEÇKİ MONİTORİNQ MƏRKƏZİ

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA**  
**17 DEKABR 2004-CÜ İLDƏ KEÇİRİLƏN BƏLƏDİYYƏ**  
**SEÇKİLƏRİNİN MONİTORİNQİNİN NƏTİCƏLƏRİNƏ DAİR**

## YEKUN HESABAT

### XÜLASƏ

Seçki Monitoring Mərkəzi (SMM) 2004-cü ildə bələdiyyə seçkilərinə hazırlıq məqsədilə seçki qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi, icmaların və seçicilərin bələdiyyələrə münasibətinin öyrənilməsi, seçicilərin və digər seçki iştirakçılarının seçki prosesinə hazırlanması istiqamətində tədbirlər həyata keçirib.

SMM 2004-cü ilin yanvar-mart ayları ərzində növbəti (ikinci) bələdiyyə seçkiləri ərəfəsində icmaların yerli özünüidarə orqanlarının son 4 illik fəaliyyətinə münasibətinə, habelə vətəndaşların bələdiyyə seçkilərinə hazırlığı və onların bu prosesdə iştirakını öyrənmək üçün Bakıda və ölkənin 5 regionunda (Gəncə, Sumqayıt, Lənkəran, İmişli və Yevlax) yaşayan 120 nəfər ekspert arasında sorğu keçirib. Əldə olunmuş materiallar əsasında yerli özünüidarəetməyə dair qanunvericilik, bələdiyyələrin fəaliyyətinə münasibət, bələdiyyə–icma əlaqələri, bələdiyyələrlə yerli icra hakimiyyətləri arasında münasibətlər və bələdiyyə seçkilərinə hazırlıq bölmələrindən ibarət hesabat hazırlanıb və dövlət hakimiyyəti orqanları, siyasi partiyalar, QHT-lər, KİV və beynəlxalq təşkilatlar arasında yayılıb. Bu hesabatla yanaşı SMM Azərbaycanda yerli özünüidarəetmə sisteminin inkişafı ilə bağlı tövsiyyələrini hazırlayaraq ictimaiyyətə təqdim edib.

SMM 2004-cü ili aprel ayında Azərbaycan seçki sistemi və seçki qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı təkliflərini ictimaiyyətə təqdim edib. Təkliflər əsasən seçki komissiyalarının formalaşdırılması, namizədlərin qeydiyyatı, seçici siyahılarının tərtib olunması, seçki prosesində aşkarlıq və digər istiqamətləri əhatə edib.

SMM bələdiyyə seçkiləri ərəfəsində seçicilər və namizədlərin seçkilərə hazırlanması, vətəndaşların fərdi qaydada müşahidəçiliyə cəlb olunması və hazırlanmasına yönələn proqramlar həyata keçirib.

SMM bələdiyyə seçkilərinə start verildikdən sonra seçkinin bütün mərhələləri üzrə monitoring təşkil edib. Seçki günü isə SMM-ə daxil olan QHT-lərin üzvləri və könüllülərdən ibarət 563

nəfərlik 6 Müşahidə Korpusu 38 seçki dairəsi üzrə səsvermə prosesinin müşahidəsini aparıb. Ölkə üzrə fəaliyyət göstərən Müşahidə Korpuslarından daxil olan məlumatlar əsasında SMM seçki günü 5 İnformasiya bülleteni hazırlayıb və Kütləvi İnformasiya Vasitələri, Mərkəzi Seçki Komissiyası, QHT-lər və beynəlxalq təşkilatlara yayılıb.

## **I. SEÇKİQABAĞI ŞƏRAİT**

### **A. Seçki qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı səylər**

Seçkilərə hazırlıqla bağlı siyasi partiyaların təşəbbüsləri əsasən mövcud seçki qanunvericiliyinə dəyişikliklər və bələdiyyələrin səlahiyyətləri, bələdiyyələrin müstəqilliyi və statusunun genişləndirilməsinə dair təkliflərlə müşayiət olunub.

Seçkilər ərəfəsində Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Partiyasını (AXCP) təmsil edən millət vəkilləri bir neçə dəfə parlamentin iclaslarında təkliflərlə çıxış ediblər. AXCP (islahatçı) eyni zamanda seçki qanunvericiliyinə dəyişikliklərlə bağlı təkliflərini hazırlayaraq 2004-cü ilin aprel ayında ictimaiyyətə təqdim edib. Bu partiyanın seçki islahatları tələbi ilə keçirmək istədiyi aksiyalara isə Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti icazə verməyib.

Qeyd edək ki, həmin dövrdə eyni tələblərlə Müsavat, Demokrat və Milli Demokrat (Bozqurd) partiyaları etiraz aksiyası keçirmək istəsələr də, Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti bu yöndə təşəbbüslərə məhəl qoymayaraq icazə verməyib. Qeyd edək ki, mənzil qərargahından çıxarılan Milli İstiqlal partiyası bu problemin həlli ilə bağlı il ərzində səylər göstərmiş və dəfələrlə etiraz aksiyası keçirməyə cəhd etmişdir. Ümumiyyətlə, 2004-cü il ərzində ölkədə müxalifət partiyalarının hər hansı etiraz aksiyası keçirmək istəyi reallaşmayıb və bu yöndə bütün müraciətlərə Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti razılıq verməyib.

2004-cü il iyun ayının 1-də isə ölkədə seçkilər, insan haqları və demokratiya sahəsində fəaliyyət göstərən 18 QHT SMM-in təşəbbüsü ilə dövlət başçısına müraciət edərək, Seçki Məcəlləsinin 40.6 və 40.7-ci maddələrinə, həmçinin «Qeyri-Hökumət Təşkilatları (ictimai birliklər və fondlar) haqqında» qanunun 2.4-cü maddəsinə dəyişikliklərin olunmasını xahiş edib.

Müraciətdə «Qeyri-Hökumət Təşkilatları (ictimai birliklər və fondlar) haqqında» qanunda xaricdən maliyyə dəstəyi almış QHT-lərin bütün səviyyəli seçkilərdə müşahidəçilik fəaliyyətinə qadağalar müəyyən edilməsinin narahatlıq doğurduğu bildirilib: «Həmin qanunun 2.4-cü maddəsində göstərilir ki, xarici fiziki və hüquqi şəxslər, nizamnamə kapitalında xarici fiziki və hüquqi şəxslərin payı 30 faizdən artıq olan Azərbaycan Respublikasının hüquqi şəxslərindən qrant alan və ya başqa cür maliyyələşdirilən qeyri-hökumət təşkilatları seçkilərin müşahidəsini

həyata keçirə bilməzlər. Bu isə nəticə etibarilə seçkilərin aşkarlığı və şəffaflığı prinsipi ilə ziddiyyət təşkil edir».

Eyni zamanda bu sənəddə Seçki Məcəlləsinin 40.6 və 40.7-ci maddələrində müşahidəçilərin qeydiyyatı üçün çətin prosedur qaydaların müəyyən edildiyi önə çəkilib. Belə ki, həmin qaydalara görə müşahidəçilik missiyasını həyata keçirmək istəyən QHT-lər, siyasi partiyalar, namizədlər və ya təşviqat qruplarının adından çıxış edən şəxslər Mərkəzi Seçki Komissiyası (MSK) və Dairə Seçki Komissiyasında (DSK) qeydiyyatı mərkəzləşmiş formada deyil, hər bir vətəndaşın ərizəsi əsasında reallaşdırmalıdır. Bundan başqa Seçki Məcəlləsinin 40.6 və 40.7-ci maddələrində müşahidəçiliyi həyata keçirmək istəyən vətəndaşların ərizəsinə 2 fotosəkilin əlavə olunması təsbit olunub. Bu isə müşahidəçilərin qeydiyyat prosedurunun ağırlaşdırır. Digər tərəfdən şəxsiyyəti təsdiq edən sənəd təqdim etməklə bu tələbə lüzum qalmır. QHT-lərin sözügedən müraciətində göstərilir ki, müşahidəçiliyə məhdudiyət yaradan maddələr Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 56 və 71-ci maddələri, ATƏT-in İnsan Hüquqları üzrə 1990-cı il tarixli Kopenhagen sənədinin 8-ci bəndi və İnsan Hüquqları və Əsas Azadlıqlarının Müdafiəsinə dair Avropa Konvensiyasının 1 sayılı protokolu ilə ziddiyyət təşkil edir.

SMM 2004-cü ilin mayında ölkədə fəaliyyət göstərən nüfuzlu siyasi partiyalar, Milli Məclis və Prezident Aparatına, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosuna, Avropa Şurası Venesiya Komissiyasına və digər beynəlxalq təşkilatlara müraciət edərək, seçki qanunvericiliyi və yerli özünüidarəetmə barədə qanunların təkmilləşdirilməsinə dair ictimai müzakirələrin keçirilməsini təklif edib və bu yöndə ilkin təkliflərini təqdim edib.

Qeyd edək ki, SMM-in təklifləri yerli idarəetmə və seçki sistemi üzrə islahatları nəzərdə tutmaqla 2 istiqamətdən ibarət olub. Birinci istiqamət üzrə Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurası qarşısında üzərinə götürdüyü öhdəliklərə əsasən yerli idarəetmə orqanları – bələdiyyələrin səlahiyyətlərinin artırılması, onlara dövlət hakimiyyəti orqanı statusunun verilməsi və digər sahələr üzrə Konstitusiya və müvafiq qanunvericiliyə zəruri olan dəyişikliklər təklif olunub.

İkinci istiqamət üzrə təkliflərə seçki komissiyalarının yeni prinsiplər əsasında formalaşdırılması, seçki müşahidəçiliyi ilə bağlı məhdudiyyətlərin aradan qalxması, seçici siyahılarının tərtibi qaydası, namizədlərin qeydiyyatı və digər prinsiplər daxil edilib.

Bələdiyyə seçkiləri ərəfəsində Azərbaycan seçki qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı beynəlxalq təşkilatlar arasında nəzərəçarpan səylər Avropa Şurası Venesiya Komissiyasının fəaliyyətində diqqət çəkib. 2004-cü ilin martında AŞ VK-nın 58-ci plenar iclasında Azərbaycanda seçki komissiyalarının tərkibinin dəyişdirilməsi, QHT-lərin məhdudiyyətsiz monitorinq fəaliyyəti, seçki prosesində müşahidəçilərin statusunun genişləndirilməsi, namizədlərin maneəsiz qeydiyyatı və digər məsələlər ilə bağlı tövsiyələr qəbul olunmuşdur. Eyni zamanda AŞVK-nın adı çəkilən sənədində son prezident seçkilərindən sonra ATƏT DTİHB-nin qəbul etdiyi 26 tövsiyənin yerinə yetirilmədiyi qeyd olunub.

Ancaq təəssüf ki, yerli və bəzi beynəlxalq təşkilatların seçki qanunvericiliyində islahatlar ilə bağlı bütün bu səylərinə hakimiyyət orqanları ciddi reaksiya verməmiş və seçki qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi və demokratikləşdirilməsi istiqamətində real addımlar atılmamışdır. Nəticədə isə növbəti bələdiyyə seçkiləri də hamı üçün bərabər şəraiti təmin etməyən qeyri-təkmil seçki qanunvericiliyi əsasında keçirilmişdir.

Seçkilər ərəfəsində MSK-nın müraciəti əsasında Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Krallığı və Norveç Krallığının Azərbaycan Respublikasındakı səfirlikləri 2500 ədəd şəffaf seçki qutusunun alınmasına yardım göstərərək, bu sahədə mövcud ehtiyacların ödənilməsinə kömək ediblər.

Bələdiyyə seçkilərinə hazırlıq ilə bağlı ABŞ Beynəlxalq İnkişaf Agentliyinin və Açıq Cəmiyyət İnstitutunun maliyyə dəstəyi ilə ölkədə seçicilərin məlumatlandırılması, seçici fəallığının artırılması, seçki iştirakçılarının seçki prosesinə hazırlanması yönündə müxtəlif proqramlar həyata keçirilib.

## **B. Seçkiqabağı ictimai-siyasi durum, İnsan haqları və vətəndaş cəmiyyətinin vəziyyəti**

15-16 oktyabr 2003-cü ildə baş vermiş hadisələr nəticəsində demokratiya və insan haqları sahəsində yaranmış böhran bələdiyyə seçkiləri ərəfəsində qismən aradan qalxdı. Qeyd edək ki, həmin hadisələrə görə həbs olunan 136 nəfərin məhkəmə prosesi 2004-cü ilin 10 ayı ərzində davam edib. Ancaq təəssüf ki, geniş ictimaiyyətin maraqla izlədiyi bu proseslər məhkəmə orqanlarının, habelə istintaq prosesi və ittihamçı tərəflərin bitərəfsizliyi və qərəzliliyi

© SMM, 17 dekabr 2004-cü ildə keçirilən Bələdiyyə seçkilərinə dair Yekun Hesabat

ilə müşayiət olunub. Belə ki, bu proseslər zamanı çoxsaylı şahid ifadələrinin qeyri-düzgün olmasına baxmayaraq, 42 nəfər, o cümlədən Müsavat, Demokrat və Ümid partiyalarının liderləri, «Yeni Müsavat» qəzetinin baş redaktoru Rauf Arifoğlu və Qarabağ Qaziləri Təşkilatının sədri Etimad Əsədova və başqalarına 1 ildən 6 ilədək həbs cəzası verilib.

Bələdiyyə seçkiləri ərəfəsində ölkə başçısı əfv fərmanı ilə çıxış edərək, bir sıra siyasi məhbusların, o cümlədən keçmiş daxili işlər naziri İskəndər Həmidov, keçmiş baş nazir Surət Hüseynov və Daxili Qoşunların keçmiş komandanı Fəhmin Hacıyevin bağışlanması barədə sərəncam verib.

Söz və mətbuat azadlığının müdafiəsi sahəsində ölkədəki ağır durum bələdiyyə seçkiləri ilində də davam edib. Məsələn, mətbuatın satışına Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin müdaxiləsi nəticəsində iyul-avqust ayları ərzində «Qaya» Mətbuat Yayımı firmasının fəaliyyətində problemlər yaranıb.

2004-cü il ərzində müxalifət qəzetləri – «Bizim yol», «Bakı-xəbər», «Yeni Müsavat», «Azadlıq», «Müxalifət», «Monitor» curnalı dövlət məmurlarının və hakimiyyətdə olan siyasi qüvvəni təmsil edən şəxslərin çoxsaylı təzyiqlərinə məruz qalıb. Məsələn, 17 iyul 2004-cü ildə «Bakı-xəbər» qəzetinin baş redaktoru Aydın Quliyev naməlum şəxslər tərəfindən oğurlanaraq, peşə fəaliyyətinə görə ölümlə hədələnilib. Ötən ilin aprelində Nəsimi rayon məhkəməsinin qərarı ilə «Müxalifət» qəzetinin baş redaktoru Rövşən Kəbirli və müxbir Qənbər Yusifli 2 il islah işləri cəzası alıblar.

Qeyd edək ki, mətbuata təzyiqlər ilə bağlı media təşkilatları və qəzetlərin 9 avqust 2004-cü ildə keçirmək istədiyi etiraz piketinə Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti icazə verməyib.

2004-cü ildə insan haqları və demokratiya sahəsində böhran öz təsirini siyasi proseslərə də göstərib. İqtidar-müxalifət münasibətlərində müşahidə olunan gərginlik siyasi həyatda qarşılıqlı etimad və siyasi plüralizmə xələl gətirib. Ümumilikdə, son prezident seçkilərindən sonra ölkədə yaranmış ictimai-siyasi situasiyanı durğunluq və siyasi fəaliyyətə qadağalar dövrü də adlandırmaq olar. Məsələn, 2004-cü il ərzində ölkədə müxalif siyasi partiyaların etiraz xarakterli tədbirlərinə – piket, yürüş və mitinqlərə icazə verilməyib.

Qeyd edək ki, ölkədəki ictimai-siyasi şərait gözlənilməli kimi bələdiyyə seçkilərinin xeyli dərəcədə passiv rəqabətlə müşayiət olunmasına rəvac verdi. Seçki komissiyalarının yerli və mərkəzi icra hakimiyyətlərindən asılılığı və qeyri-demokratik idarəçilik nəticəsində çoxsaylı müxalif partiya təmsilçiləri bələdiyyə seçkilərinə namizəd kimi qeydə alınmadı. Bələdiyyələrə namizədlərin qeydiyyatı mərhələsində baş vermiş qanun pozuntularının miqyası göstərdi ki, müxalifət partiyaları ilə iqtidarda olan Yeni Azərbaycan partiyasından olan şəxslərin qeydiyyatı

zamanı ayrı-seçkilik kütləvi xarakter daşıyır. Məsələn, son prezident seçkiləri zamanı müxalifətdən olan 2 böyük siyasi blokun üzvləri olmuş Müsavat, ADP, AXCP və AMİP ilə müqayisədə YAP-dan olan şəxslərin namizəd kimi qeydiyyatı sayı dəfələrlə çox idi. Bunun nəticəsi olaraq 3 siyasi partiyanın – Müsavat, ADP və AXCP-nin bələdiyyə seçkilərinin boykot olunması barədə qərarı seçkiqabağrı rəqabət və ictimai-siyasi fəallığın xeyli dərəcədə aşağı düşməsinə səbəb oldu. Eyni zamanda bələdiyyə seçkiləri ilində baş verən siyasi proseslərin təhlili göstərir ki, siyasi partiyaların seçkilərə hazırlığı, qanunvericilik islahatları yönündə səyləri və təşəbbüsləri qeyri-qənatbəxş səciyyə daşıyır.

Ümumilikdə isə ölkədəki seçkiqabağrı şərait siyasi qüvvələr arasında bərabər rəqabət imkanlarını minimuma endirməklə seçkilər üçün əlverişli siyasi mühiti təmin etmədi.

## **II. SEÇKİ KAMPANIYASI**

### **A. Seçkilərin idarə olunması və seçki komissiyalarının fəaliyyəti**

SMM-in müşahidələri göstərir ki, son prezident və parlament seçkiləri ilə müqayisədə bələdiyyə seçkilərində də seçki komissiyalarının fəaliyyətində ciddi dönüş müşahidə olunmayıb. Belə ki, ötən seçkilərdə olduğu kimi bu dəfə də komissiyalar öz fəaliyyətlərində müstəqillik, təşəbbüskarlıq və bitərəflik nümayiş etdirə bilməyiblər.

Seçki Məcəlləsinin 46.1-ci maddəsinə görə, seçicilərin daimi siyahısı hər bir seçki məntəqəsi üzrə Məntəqə Seçki Komissiyası (MnSK) tərəfindən MSK-nın müəyyənləşdirdiyi formada hər il mayın 30-da təsdiq edilir və səsvermə gününə azı 35 gün qalmış dəqiqləşdirilir. Ancaq təəsüf ki, bu dövrdə məntəqə və dairə seçki komissiyalarının ölkə üzrə məhsuldar və təşəbbüskar fəaliyyəti müşahidə olunmamış və bələdiyyə seçkiləri günü bir sıra seçki dairələrində seçicilərin daimi seçici siyahılarında qeydə alınmadığı aşkarlanmışdır. Ümumilikdə isə, SMM-in ölkənin 25 seçki dairəsi üzrə seçki gününədək apardığı müşahidələr göstərdi ki, seçki məntəqələrinin böyük əksəriyyətində seçici siyahıları bələdiyyə seçkiləri gününədək divardan asılmamışdır.

Namizədlərin qeydə alınması mərhələsi üzrə proseslərin təhlili göstərir ki, Dairə Seçki Komissiyalarının (DSK) fəaliyyəti bir sıra hallarda qanunun tələblərinə cavab verməyib. MSK-nın namizədlərin qeydə alınması ilə bağlı DSK-ların onlarla qərarını ləğv etməsi bu komissiyaların fəaliyyətində ciddi pozuntuların olmasını bir daha sübut edir. Bununla bağlı MSK-nın fəaliyyətində müşahidə olunan müəyyən müsbət tendensiyaları isə, qanunçuluğun təmin olunmasından daha çox bu prosesə demokratik imic görüntüsü yaratmaq cəhdi hesab etmək olar.

Müşahidəçilərin qeydiyyatı ilə bağlı ötən seçkilərdə müşahidə olunan bir sıra bürokratik əngəllər bu seçkilərdə kütləvi xarakter daşmayıb. Bu sahədə ciddi problemlər daha çox Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində yerləşən DSK-ların fəaliyyətində müşahidə olunub.

Seçkilərdə prinsipal əhəmiyyət daşıyan məsələlərdən biri də komissiyaların fəaliyyətinin açıqlığı və şəffaflığı ilə bağlıdır. Son seçkilərdə seçki komissiyalarının fəaliyyətində şəffaflığın təmin olunması əvvəlki seçkilərdən demək olar ki, fərqlənməyib. Belə ki, seçki prosesinin gedişi, seçkilərin maliyyələşdirilməsi, qeydə alınmış namizədlər haqqında məlumatlar və s. bu kimi məsələlər ilə bağlı ictimaiyyət üçün müntəzəm məlumatlar açıqlanmayıb.

MSK-nın bu seçkilərlə bağlı qəbul etdiyi bir sıra normativ xarakterli aktlar seçki qanunvericiliyinin tələblərinə uyğun olmamışdır. Belə ki, bu aktlardakı müəyyən müddəalar seçki qanunvericiliyinin normalarını ya məhdudlaşdırmış, ya da genişləndirmişdir.

### **B. Bələdiyyələrə namizədlərin irəli sürülməsi və qeydə alınması**

Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsinə görə bələdiyyələrə namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı fərdi qaydada və seçicilərin təşəbbüs qrupları tərəfindən, və ya siyasi partiyalar və siyasi partiyaların bloku tərəfindən həyata keçirilə bilər.

SMM-in apardığı müşahidələrə əsasən bələdiyyələrə namizədlərin böyük əksəriyyəti fərdi qaydada – namizədlərin öz təşəbbüsü ilə irəli sürülmüşdür. Siyasi partiyalar tərəfindən namizədlərin irəli sürülməsi hüququndan isə yalnız Yeni Azərbaycan Partiyası (YAP) istifadə edə bilib. SMM hesab edir ki, YAP ilə müqayisədə digər siyasi partiyaların, o cümlədən müxalif siyasi partiyaların bu hüquqlardan istifadə edə bilməməsinin başlıca səbəbi mövcud seçki qanunvericiliyi ilə bağlıdır. Çünki, bələdiyyələrə namizədlərin irəli sürülməsinə dair seçki qanunvericiliyində təsbit olunmuş tələblər və prosedurlar xeyli çətin və daha çox vaxt apardığından əksər partiyalar bu hüquqlardan faydalana bilməmişlər.

Namizədlərin qeydiyyatı ilə bağlı digər problemlər DSK-ların fəaliyyətində müşahidə olunub. DSK-ların namizəd olmaq istəyən şəxslərin müvafiq sənədlər (imza vərəqələri, ərizə və s.) ilə təmin olunmasına maneələr yaratması bu mərhələdə namizədlərin qeydiyyatına əngəllər yaradıb. SMM-in bu mərhələdə apardığı müşahidələr zamanı ən ciddi qüsurlar və qanun pozuntuları Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində yerləşən 1 saylı Şərur-Sədərək, 2 saylı Şərur, 4 saylı Naxçıvan şəhər, 5 saylı Şahbuz-Babək və 6 saylı Culfa–Babək seçki dairələrinin fəaliyyətində qeydə alınıb.

Ümumiyyətlə, namizədlərin irəli sürülməsi və qeydə alınması mərhələsində bəzi DSK-ların, habelə MSK-nın fəaliyyətində xeyli sayda hüquq pozuntuları qeydə alınıb. Məsələn, oktyabrın 9-da (namizədlərdən sənədlərin qəbulu müddəti başa çatdıqdan sonra) namizədliyini irəli

© SMM, 17 dekabr 2004-cü ildə keçirilən Bələdiyyə seçkilərinə dair Yekun Hesabat

sürmüş 40 794 nəfərdən 37 398 min nəfərin imza vərəqəsini DSK-lara təhvil verdiyi bildirilib. Sonradan isə MSK-nın bəzi DSK-ların namizədlərin qeydiyyatı ilə bağlı 100-dən artıq qərarını ləğv etdiyi və namizədlərin sayının artdığı bildirilib. Bu halı MSK nümayəndələri vətəndaşların «pozulmuş seçki hüquqlarının bərpası» kimi izah etsə də, əslində seçki komissiyalarının işində idarəçiliklə bağlı problemlərin olması bir daha nəzərə çarpıb.

Nəhayət, MSK-nın bütün ölkə üzrə bələdiyyələrə namizədlərin qeydiyyatına dair məlumatına əsasən, ölkə üzrə 2736 bələdiyyəyə 38 856 nəfər namizəd qeydə alınıb. Verilən məlumata görə, bu şəxslərdən 22 103 nəfəri iqtidarda olan Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvü, 14 202 nəfər bitərəf və 2551 nəfər müxalifət partiyalarının üzvü olub.

Ancaq təsdiqlənməmiş məlumatlara görə, 4 siyasi partiyanın – Müsavat, Xalq Cəbhəsi, Demokrat və Milli Demokrat partiyalarının bələdiyyə seçkilərinin boykot olunmasına dair qərarından sonra müxalif partiyaların namizədlərinin sayı daha da azalmışdır.

### **C. Seçkiqabağı təşviqat kampaniyası**

SMM-in bu mərhələdə apardığı müşahidələrə əsasən bələdiyyə seçkiləri son 5 ildə keçirilən seçkilər sırasında seçici fəallığı baxımından ən zəif olması və passif rəqabətin mövcudluğu ilə fərqlənib. Təbii ki, bələdiyyə seçkilərinin yerli xarakter daşması və məhdud səlahiyyətlərə malik olması bu məsələdə başlıca rol oynayır. Ancaq bununla yanaşı bir sıra digər amillər də bu cür vəziyyətin yaranmasına səbəb olub.

İlk növbədə seçki qanunvericiliyinin bəzi müddəaları belə vəziyyətin yaranmasına mənfi təsir göstərir. Belə ki, qanunvericilikdə seçkiqabağı təşviqatın aparılması üçün əsaslı hüquqi imkanlar təmin olunmamışdır və bələdiyyələrə namizədlərin Kütləvi İnformasiya Vasitələrinə, o cümlədən radio və televiziya çıxış imkanları demək olar ki, minimuma enmişdir.

Bundan başqa qanunvericilik namizədlərin seçkiqabağı təşviqat kampaniyaları üçün real və əsaslı maliyyə imkanlarına da təminat yaratmır. Bu məsələ ilə bağlı bir halı da xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, Seçki Məcəlləsində namizədlərin xüsusi seçki fondlarına dövlət büdcəsindən müəyyən vəsaitin ayrılması nəzərdə tutulsa da, (Seçki Məcəlləsinin 225.1.3-maddəsi) komissiyalar tərəfindən bu vəsaitlər müvafiq hesablara köçürülməyib.

Digər bir amil isə yerli icra hakimiyyətlərinin seçki prosesinə müdaxiləsi nəticəsində namizədlərin seçki kampaniyasının bir sıra regionlarda maneələrin yaranması ilə nəticələnmişdir. Məsələn, SMM-in bələdiyyələrə namizədlərin seçicilər ilə görüşü və yerli səviyyəli problemlərin ictimai müzakirəsini nəzərdə tutan tədbirləri dekabrın 7-də Cəlilabad,



dekabrın 8-də isə Lənkəran şəhərində yerli icra hakimiyyətinin müdaxiləsi nəticəsində az sayda seçici və namizədin iştirakı ilə baş tutmuşdur.

Bu mərhələdə müşahidə olan rəqabətsizlik və passivliyə rəvac verən səbəblər sırasında müxalif partiyaların bələdiyyə seçkilərini boykot etməsi, eyni zamanda yerli özünüidarəetmə və bələdiyyə seçkilərinə hazırlıq barədə maarifçiliyin zəif olması neqativ təsir edib. Müşahidələr göstərir ki, bu sahədə yalnız QHT-lərin fəallığı yüksək olub. Ancaq nə müvafiq hökumət orqanları, nə seçki komissiyaları, nə siyasi partiyalar, nə də kütləvi informasiya vasitələri tərəfindən bu sahədə sistemli fəaliyyət müşahidə olunub. Qanunvericilik təsisçisi dövlət orqanları və təşkilatları olan KİV-lərin üzərinə belə vəzifələr qoysa da, bu tələblərə ardıcıl olaraq əməl edilməyib.

### **III. SEÇKİ GÜNÜ**

SMM 17 dekabr 2004-cü ilə keçirilən bələdiyyə seçkiləri günü könüllülər, vətəndaş qrupları və digər fərdi müşahidəçilərlə əməkdaşlıq əsasında seçki prosesinin monitorinqini həyata keçirib.

Seçki günü monitorinq 563 nəfər müşahidəçinin iştirakı ilə 38 seçki dairəsini əhatə etmişdir. Həmin seçki dairələri üzrə əldə edilən məlumatlar və səndlərin təhlili yekun rəyə gəlməyə imkan verir.

Seçki məntəqələri, müəyyən istisnalarla, səsvermənin keçirilməsi üçün ümumən texniki imkanlara malik olmuş və səsvermə qanunla müəyyən olunmuş vaxtda başlanmışdır. Səsvermə başlanan anda müşahidəçilərin məntəqələrə buraxılmasında ciddi qanun pozuntuları qeydə alınmamışdır.

Mövcud seçki qanunvericiliyinin kobud şəkildə pozulması ilə bağlı seçki günü müşahidə olunan hallardan biri seçkilərə sənəd tələb olunmadan MnSK üzvləri tərəfindən seçki bülletenlərinin verilməsi olub.

Məsələn, 40 sayılı Kəpəz ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 9 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi Eldəniz Məhərrəmov 21 nəfər seçiciyə sənəd təqdim olunmadan seçki bülletenləri verildiyini qeydə alıb.

Müşahidələr göstərir ki, indiki seçkilərdə də seçki komissiyaları öz fəaliyyətini seçki qanunvericiliyinin tələblərinə uyğun olaraq qura bilməmiş, obyektiv və bitərəf fəaliyyət göstərə bilməmişlər.

Seçki günü bəzi seçki məntəqələrində müşahidəçilər səsvermə kabinələrinin qurulması, məntəqənin təşkili və seçkilərin keçirilməsi ilə bağlı qanun pozuntuları müşahidə ediblər. Məsələn, 4 sayılı Naxçıvan şəhər seçki dairəsinin 19 sayılı seçki məntəqəsində səsvermə başa çatdıqdan sonra səslər sayılmadan bülletenlər Dairə Seçki Komissiyasına aparılıb.

Müşahidəçi Sevinc Məmmədovanın verdiyi məlumata görə, 40 sayılı Kəpəz (Gəncə) ikinci seçki dairəsinin 27 sayılı seçki məntəqəsində səsvermə başlayarkən seçki kabinəsi hazır olmayıb və seçki kabinələri yalnız saat 10.45-də hazır olub. Həmin vaxtadək isə seçicilər seçki bülletenlərini açıq şəraitdə doldurublar.

Səsvermənin təşkili ilə bağlı müşahidə olunan digər qanun pozuntusu isə bəzi seçki məntəqələrində 2-3 bələdiyyəyə seçkilərin eyni zamanda keçirilməsi zamanı müşahidə olunub. Məsələn, 70 sayılı Masallı seçki dairəsinin 23 sayılı seçki məntəqəsində həm İmanlı, həm də Kəlbəhüseynli bələdiyyəsinə seçkilər keçirilib.

Ümumilikdə isə, SMM-ə daxil olan məlumatlar və sənədlərin təhlili əsasında seçki günü baş verən qanun pozuntularını aşağıdakı qaydada qruplaşdırmaq olar:

### **Seçici siyahılarının düzgün tərtib olunmaması**

Müşahidənin aparıldığı seçki dairələri üzrə məlumatların ümumiləşdirilməsi göstərir ki, seçki məntəqələrində bəzi seçicilərin adları siyahılarda ya olmamış, ya həmin ərazidə yaşamayan şəxslərin adları siyahılara daxil edilmiş, ya da bir şəxsin adı siyahılarda bir neçə dəfə qeyd olunmuşdur. Bundan əlavə əksər seçki məntəqələrində seçki qanunvericiliyinin tələblərinə zidd olaraq əlavə siyahılar tərtib edilmişdir. Məsələn, 39 sayılı Kəpəz birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 25 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi Hüseyin Əhmədov seçici Fəxrəddin İbrahimovun MnSK üzvlərinə onun evinə göndərilən 2 ədəd bildirişin yanlış olduğunu, bu bildirişlərdə adları göstərilən şəxslərin artıq vəfat etdiyini bildirib. Ancaq məlum olub ki, artıq bu bildirişdə göstərilən şəxslərin adları qarşısında imzalar qeyd olunub və əvəzlərinə səs verilib.

75 sayılı Lənəkəran-Masallı seçki dairəsinin 30 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Yaşar Nəzərovun verdiyi məlumata görə, seçki günü bəzi seçicinin adı seçici siyahısında olmayıb və gün ərzində rayon məhkəməsinin qərarı əsasında 26 nəfərin adı seçici siyahısına əlavə olunub.

Seçki günü seçici siyahılarının düzgün tərtib olunmaması 37 sayılı Nizami birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 7, 9, 10, 14, 15 sayılı seçki məntəqələrində, 38 sayılı Nizami ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 23, 24, 25 sayılı seçki məntəqələrində, 67 sayılı Cəlilabad seçki dairəsinin 2, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13 və 17 sayılı seçki məntəqələrində, 8 sayılı Binəqədi birinci seçki dairəsinin 6, 7, 11, 12, 17, 19 sayılı seçki məntəqələrində müşahidə olunub.

### **Başqalarının əvəzinə səs vermə**

Seçki günü müşahidə olunan qanun pozuntuları sırasında bir seçicinin başqa seçicilərin əvəzinə səs verməsi ölkə üzrə kütləvi xarakter daşıyıb. Məsələn, 20 sayılı Nərimanov ikinci seçki dairəsinin 15 sayılı seçki məntəqəsində bir nəfər şəxs seçki qutusunda çoxlu sayda bülleten tullayıb. Bunu aktlaşdırmaq istəyən müşahidəçi Səid Nuriyevi polis məntəqədən xaric edib. 4 sayılı Naxçıvan şəhər seçki dairəsinin 18 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi Əsgər Məmmədovun verdiyi məlumata görə, MnSK üzvləri 300-dək bülleteni seçki məntəqəsindən kənarında tərtib edərək, məntəqəyə gətiriblər və seçki qutusuna atıblar.

Müşahidəçilər Rövşən Muradovla Aynurə Qarayevanın verdiyi məlumata görə, 38 sayılı Nizami ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 17 sayılı seçki məntəqəsinə 3 nəfər ailə üzvü ilə birgə səsverməyə gələn Pənah Məmmədova MnSK üzvləri artıq «səs verdiklərini» bildiriblər. Ancaq halbuki müşahidəçilər onların əvəzindən səs verildiyini qeydə alıblar.

Bu yöndə qanun pozuntuları 4 sayılı Naxçıvan şəhər seçki dairəsinin 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 19, 20, 33, 34, 35, 36, 37, 38 sayılı seçki məntəqələrində, 6 sayılı Culfa-Babək seçki dairəsinin 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 sayılı seçki məntəqələrində, 7 sayılı Ordubad-Culfa seçki dairəsinin 3, 5, 6, 7, 11, 12, 16, 17, 18, 23, 24, 25, 26 sayılı seçki məntəqələrində, 8 sayılı Binəqədi birinci seçki dairəsinin 5, 6, 7, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 21 sayılı seçki məntəqələrində, 9 sayılı Binəqədi ikinci seçki dairəsinin 1, 2, 4, 7, 8, 15, 16, 17, 21 sayılı seçki məntəqələrində, 13 sayılı Əzizbəyov birinci seçki dairəsinin 2, 4, 8, 9, 15, 16, 17, 19 sayılı seçki məntəqələrində, 37 sayılı Nizami birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22 sayılı seçki məntəqələrində, 38 sayılı Nizami ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 2, 3, 4, 5, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 22 sayılı seçki məntəqələrində, 39 sayılı Kəpəz birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 2, 3, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 20, 21, 22, 23, 24, 25 sayılı seçki məntəqələrində, 40 sayılı Kəpəz ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 1, 2, 3, 6, 8, 9, 12, 13, 15, 16, 20, 21, 22, 24 sayılı seçki məntəqələrində, 48 sayılı Yevlax seçki dairəsinin 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20 sayılı seçki məntəqələrində, 49 sayılı Yevlax-Mingəçevir seçki dairəsinin 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19 sayılı seçki məntəqələrində müşahidə olunub.

### **Seçki qutularına topa bülletenlər atılması**

Müşahidəçilərin seçki günü və seçkidən sonra təqdim etdiyi məlumat və sənədlərin təhlili göstərir ki, baş vermiş qanun pozuntuları arasında seçki qutularına topa bülletenlərin atılmasına əksər MnSK sədrləri şərait yaradıblar.

Məsələn, 38 sayılı Nizami ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 2 sayılı məntəqəsində 18 sayılı orta məktəbin müəllimləri və yuxarı sinif şagirdləri seçki qutusuna topa halda bülleten atıb və başqa şəxsin əvəzinə səs veriblər. Müşahidəçi Anar Əliyevin verdiyi məlumata görə, 33 sayılı Xətai birinci seçki dairəsinin 16 və 17 sayılı məntəqələrində seçicilərin seçki qutularına topa şəkildə seçki bülletenləri atmasına dair iradlara MnSK sədri məhəl qoymayıb. 73 sayılı Lənkəran seçki dairəsinin 17 sayılı seçki məntəqəsində isə, hərbcilər hətta iki dəfə səsvermədə iştirak ediblər. Bu dairənin 18 sayılı seçki məntəqəsində MnSK katibi Ə. Fərəcovla MnSK üzvü S. Cəfərov baş vermiş qanun pozuntularına etiraz olaraq fəaliyyətlərini davam etdirməkdən imtina ediblər.

Ümumilikdə, bu cür qanun pozuntuları, 7 sayılı Ordubad-Culfa seçki dairəsinin 3, 5, 6, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26 sayılı seçki məntəqələrində, 8 sayılı Binəqədi birinci seçki dairəsinin 1, 2, 6, 7, 8, 9, 20, 29, 30 sayılı məntəqələrində, 11 sayılı Qaradağ seçki dairəsinin 14, 15, 17, 24 sayılı seçki məntəqələrində, 15 sayılı Yasamal seçki dairəsinin 8, 9, 11, 12, 14 sayılı seçki məntəqələrində, 20 sayılı Nərimanov ikinci seçki dairəsinin 15, 17, 18 sayılı seçki məntəqələrində, 33 sayılı Xətai birinci seçki dairəsinin 4, 5, 7, 8, 9, 16, 17 sayılı seçki məntəqələrində, 34 sayılı Xətai birinci seçki dairəsinin 9, 10, 11, 16, 17, 18, 19, 20, 22 sayılı seçki məntəqələrində, 40 sayılı Kəpəz ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 4, 6, 7, 8, 9, 10, 16, 20, 21, 23, 27 sayılı seçki məntəqələrində, 41 sayılı Sumqayıt birinci seçki dairəsinin 6, 7, 12, 13, 17, 18, 19, 22, 23, 30, 34 sayılı seçki məntəqələrində, 42 sayılı Sumqayıt ikinci seçki dairəsinin 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 17, 18 sayılı seçki məntəqələrində, 48 sayılı Yevlax seçki dairəsinin 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 13 sayılı seçki məntəqələrində, 59 sayılı Salyan seçki dairəsinin 2, 3, 4, 5, 6 sayılı seçki məntəqələrində, 73 sayılı Lənkəran şəhər seçki dairəsinin 3, 4, 5, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 17 sayılı seçki məntəqələrində, 67 sayılı Cəlilabad seçki dairəsinin 3, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12 sayılı seçki məntəqələrində qeydə alınıb.

### **Xüsusi təşkil olunmuş qrupların səsvermədə iştirakı**

SMM-ə daxil olan materialların təhlili göstərir ki, son prezident seçkilərində olduğu kimi bələdiyyə seçkiləri günü yerli icra hakimiyyətlərinin göstərişi əsasında xüsusi qruplar təşkil olunaraq, bu cür qrupların bir neçə seçki məntəqəsində səsvermədə iştirakına şərait yaradılıb. Məsələn, müşahidəçilər İldırım Qəhərəmanovla Musa İsmayılovun verdiyi məlumata görə, 49 sayılı Yevlax-Mingəçevir seçki dairəsinin 6 sayılı seçki məntəqəsində MnSK üzvləri Müşkünaz Məmmədova ilə Zaur Davudov bir qrup adama tapşırıblar ki, seçicilərin evlərinə gedib onları səsverməyə gətirsinlər və «müəyyən» namizədlərə səs vermələrini təmin etsinlər.

4 sayılı Naxçıvan şəhər seçki dairəsi ərazisində isə seçicilərin xüsusi qrup halında 85 AA 108, 85 DM 364, 70 BA 219 və 70 BB 451 dövlət nömrə nişanlı avtobuslarla müxtəlif məntəqələrdə səs verməsi təşkil olunub. 20 sayılı Nərimanov ikinci seçki dairəsinin 3, 4 və 5 sayılı məntəqələrinin hər birində 309 və 389 sayılı uşaq bağçalarının müəllimləri səsvermədə iştirak ediblər. Bu dairənin 16, 17, 18 və 19 sayılı məntəqələrinin hər birində isə 54 sayılı Mənzil İstismar Sahəsinin işçiləri və 200 sayılı məktəbin bir qrup kollektivi səsvermədə iştirak ediblər. 39 sayılı Kəpəz birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 21 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olan Əli Hüseynovun verdiyi məlumatla görə, Kəlbəcər rayonundan olan bir qrup qaçqın səsverməyə gətirilib. Onlar bu seçki məntəqəsindən öncə 3 məntəqədə olduqlarını və artıq dördüncü dəfə səs verdiklərini etiraf ediblər.

Bu cür hallar 6 sayılı Culfa-Babək seçki dairəsinin 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 sayılı seçki məntəqələrində, 7 sayılı Ordubad-Culfa seçki dairəsinin 3, 5, 6, 7, 11, 12, 16, 17, 18, 23, 24, 25, 26 sayılı seçki məntəqələrində, 21 sayılı Nəsimi birinci seçki dairəsinin 10, 11, 12, 15, 16, 17, 24, 25, 26, 27, 28 sayılı seçki məntəqələrində, 33 sayılı Xətai birinci seçki dairəsinin 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 16, 17 sayılı seçki məntəqələrində, 34 sayılı Xətai birinci seçki dairəsinin 17, 18, 19, 20, 22, 23 sayılı seçki məntəqələrində, 37 sayılı Nizami birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22 sayılı seçki məntəqələrində, 38 sayılı Nizami ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 2, 3, 4, 5, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 22 sayılı seçki məntəqələrində, 39 sayılı Kəpəz birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 2, 9, 10, 11, 14, 20, 22, 23, 24, 25 sayılı seçki məntəqələrində, 40 sayılı Kəpəz ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 1, 2, 3, 6, 8, 9, 12, 15, 16, 20, 21, 22, 24 sayılı seçki məntəqələrində, 41 sayılı Sumqayıt birinci seçki dairəsinin 6, 7, 12, 13, 17, 18, 19, 22, 23, 30, 34 sayılı seçki məntəqələrində, 42 sayılı Sumqayıt ikinci seçki dairəsinin 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 17, 18 sayılı seçki məntəqələrində, 45 sayılı Abşeron seçki dairəsinin 3, 4, 5, 6, 7, 8, 12, 13, 14 sayılı seçki məntəqələrində, 48 sayılı Yevlax seçki dairəsinin 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20 sayılı seçki məntəqələrində, 49 sayılı Yevlax-Mingəçevir seçki dairəsinin 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19 sayılı seçki məntəqələrində, 51 sayılı Qusar seçki dairəsinin 2, 3, 4, 8, 9, 15, 16, 17, 23, 24 sayılı seçki məntəqələrində, 56 sayılı Xaçmaz kənd seçki dairəsinin 1, 2, 3, 4, 6, 7, 10, 11, 17, 18 sayılı seçki məntəqələrində, 59 sayılı Salyan seçki dairəsinin 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 14 sayılı seçki məntəqələrində, 73 sayılı Lənkəran şəhər seçki dairəsinin 3, 4, 5, 9, 10, 12, 14, 16, 17 sayılı seçki məntəqələrində müşahidə olunub.

### **Səsvermənin gizliliyinin pozulması**

Seçki günü müşahidə olunan digər qanun pozunutsu səsvermənin gizliliyinin pozulması halları ilə bağlıdır. Məsələn, 67 sayılı Cəlilabad seçki dairəsinin 4 sayılı seçki məntəqəsində hərbi qulluqçuların əksəriyyəti seçki bülletenlərini səsvermə kabinetindən kənarında doldurublar.

Müşahidəçi Fərid Mehdiyevin verdiyi məlumata görə, 37 sayılı Nizami birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 13 sayılı seçki məntəqəsində MnSK üzvləri seçicilərə öncədən kəsilmiş və namizədlərin adları qeyd olunmuş seçki bülletenləri veriblər. 40 sayılı Kəpəz ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 3 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi Gündüz Həsənov MnSK sədrinin seçicilərin əvəzinə seçki bülletenlərini işarələdiyini qeydə alıb.

Müşahidələr göstərir ki, bu cür hallar 1 sayılı Şərur-Sədərək seçki dairəsinin 7, 8, 9, 10, 15, 16, 17, 21, 23 sayılı seçki məntəqələrində, 6 sayılı Culfa-Babək seçki dairəsinin 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 sayılı seçki məntəqələrində, 7 sayılı Ordubad-Culfa seçki dairəsinin 3, 11, 12, 16, 17, 18, 23, 24, 25, 26 sayılı seçki məntəqələrində, 21 sayılı Nəsimi birinci seçki dairəsinin 15, 16, 17, 26, 27, 28 sayılı seçki məntəqələrində, 33 sayılı Xətai birinci seçki dairəsinin 1, 8, 17, 22 sayılı seçki məntəqələrində, 37 sayılı Nizami birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 5, 6, 7, 17, 18, 19, 22 sayılı seçki məntəqələrində, 40 sayılı Kəpəz ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 1, 2, 3, 6, 9, 12, 13, 15, 16, 20, 21, 22, 23, 24 sayılı seçki məntəqələrində, 41 sayılı Sumqayıt birinci seçki dairəsinin 6, 7, 12, 13, 17, 18, 19, 22, 23 sayılı seçki məntəqələrində, 42 sayılı Sumqayıt ikinci seçki dairəsinin 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 17, 18 sayılı seçki məntəqələrində, 48 sayılı Yevlax seçki dairəsinin 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20 sayılı seçki məntəqələrində, 59 sayılı Salyan seçki dairəsinin 9, 10, 12, 13, 14 sayılı seçki məntəqələrində, 67 sayılı Cəlilabad seçki dairəsinin 5, 6, 9, 10, 11, 12 sayılı seçki məntəqələrində, 73 sayılı Lənkəran şəhər seçki dairəsinin 3, 4, 5, 9, 10, 12, 14, 16, 17 sayılı seçki məntəqələrində müşahidə olunub.

### **Seçkilərə yerli icra hakimiyyəti və polisin müdaxiləsi**

Bələdiyyə seçkiləri günü xeyli sayda seçki məntəqəsində seçkilərə yerli icra hakimiyyəti orqanlarının və polisin müdaxilələri müşahidə olunub. Məsələn, Sədərək Rayon polis idarəsinin rəisi İlham Vəliyev AXCP-nin yerli şöbəsinin sədri Hilal Əliyevi idarəyə çağıraraq, 1 sayılı Şərur-Sədərək seçki dairəsi üzrə bu partiyadan olan bütün MnSK üzvlərinin seçki günü işə çıxmalarını tələb edib.

45 sayılı Abşeron seçki dairəsinin 23 sayılı məntəqəsində rayon icra hakimiyyətinin Novxanı kəndi üzrə ərazi nümayəndəsi, bələdiyyənin sədri və polis seçkilərə müdaxilə edib müşahidəçiləri və namizədlərin nümayəndələrini məntəqədən qovublar. Bələdiyyə üzvlüyünə namizəd G. Nağıyev isə polis zorakılığına məruz qalıb.

Qeyd edək ki, bu cür hallar 6 sayılı Culfa-Babək seçki dairəsinin 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 sayılı seçki məntəqələrində, 7 sayılı Ordubad-Culfa seçki dairəsinin 3, 5, 6, 7, 11, 12, 16, 17, 18, 23, 24, 25 sayılı seçki məntəqələrində, 21 sayılı Nəsimi birinci seçki dairəsinin 10, 11, 12, 15, 16, 17, 24, 25, 26, 27, 28 sayılı seçki məntəqələrində, 33 sayılı Xətai birinci seçki dairəsinin 8, 16 sayılı seçki məntəqələrində, 37 sayılı Nizami birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 19, 20, 21, 22 sayılı seçki məntəqələrində, 38 sayılı Nizami ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 12, 13, 14, 15, 16, 22 sayılı seçki məntəqələrində, 39 sayılı Kəpəz birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 14, 20, 22, 25 sayılı seçki məntəqələrində, 40 sayılı Kəpəz ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 12, 15, 16, 20, 21, 22 sayılı seçki məntəqələrində, 41 sayılı Sumqayıt birinci seçki dairəsinin 13, 17, 18, 19, 22, 23, 34 sayılı seçki məntəqələrində, 42 sayılı Sumqayıt ikinci seçki dairəsinin 9, 10, 11, 15, 17, 18 sayılı seçki məntəqələrində, 45 sayılı Abşeron seçki dairəsinin 3, 4, 5, 6, 7, 8, 12, 13, 14 sayılı seçki məntəqələrində, 47 sayılı Mingəçevir şəhər seçki dairəsinin 7, 8, 9, 10, 14, 15, 19, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 30 sayılı seçki məntəqələrində, 48 sayılı Yevlax seçki dairəsinin 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 15, 18, 19, 20 sayılı seçki məntəqələrində, 49 sayılı Yevlax-Mingəçevir seçki dairəsinin 7, 9, 10, 12, 15, 16, 17, 18, 19 sayılı seçki məntəqələrində, 51 sayılı Qusar seçki dairəsinin 4, 8, 9, 15, 23, 24 sayılı seçki məntəqələrində, 56 sayılı Xaçmaz kənd seçki dairəsinin 6, 7, 10, 11, 17, 18 sayılı seçki məntəqələrində, 59 sayılı Salyan seçki dairəsinin 4, 5, 6, 7, 10, 12, 13, 14 sayılı seçki məntəqələrində, 67 sayılı Cəlilabad seçki dairəsinin 5, 6, 9, 10, 11, 12 sayılı seçki məntəqələrində, 73 sayılı Lənkəran şəhər seçki dairəsinin 5, 9, 10, 12, 14, 16, 17 sayılı seçki məntəqələrində müşahidə olunub.

### **Seçicilərin iradəsinə təzyiqlər**

Müşahidəçilər bələdiyyə seçkiləri günü seçicilərin iradəsinə təzyiqlər ilə bağlı xeyli sayda qanun pozuntuları qeydə alıblar. Bu prosesdə yerli icra hakimiyyətinin nümayəndələri, bələdiyyə, MnSK üzvləri iştirak edib. Məsələn, 73 sayılı Lənkəran seçki dairəsinin 17 sayılı məntəqəsində millət vəkili Ağakərim Şərifov və rayon icra hakimiyyətinin nümayəndəsi İldırım Hüseynov hərbiçilər arasında təbliğat apararaq, onları «müəyyən» namizədlərə səs verməyə sövq ediblər.

Müşahidəçi Vüsal Səfərovun verdiyi məlumata görə, 40 sayılı Kəpəz ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 24 sayılı seçki məntəqəsində MnSK sədri seçicilərə seçki bülletenlərini kabinədə deyil, onların yanında doldurmağı tələb edib.

48 sayılı Yevlax şəhər seçki dairəsinin 3 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olan Tural Abdullayevin verdiyi məlumata görə, MnSK sədri, eyni zamanda Yevlax rayon Qaz İstismar

İdarəsinin müdiri Mətləb Səfərov həmin idarənin bütün işçilərinin adlarını seçici siyahılarına daxil edərək, onların «müəyyən» namizədlərin lehinə səs verməyi tapşırıb.

Seçki günü müşahidəçilər bu cür halları 6 sayılı Culfa-Babək seçki dairəsinin 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 sayılı seçki məntəqələrində, 7 sayılı Ordubad-Culfa seçki dairəsinin 3, 5, 6, 7, 11, 12, 16, 17, 18, 23, 24, 25 sayılı seçki məntəqələrində, 21 sayılı Nəsimi birinci seçki dairəsinin 10, 11, 12, 15, 16, 17, 24, 25, 26, 27 və 28 sayılı seçki məntəqələrində, 33 sayılı Xətai birinci seçki dairəsinin 8, 16 sayılı seçki məntəqələrində, 37 sayılı Nizami birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 19, 20, 21, 22 sayılı seçki məntəqələrində, 38 sayılı Nizami ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 12, 13, 14, 15, 16, 22 sayılı seçki məntəqələrində, 39 sayılı Kəpəz birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 14, 20, 22, 25 sayılı seçki məntəqələrində, 40 sayılı Kəpəz ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 12, 15, 16, 20, 21, 22 sayılı seçki məntəqələrində, 41 sayılı Sumqayıt birinci seçki dairəsinin 13, 17, 18, 19, 22, 23, 34 sayılı seçki məntəqələrində, 42 sayılı Sumqayıt ikinci seçki dairəsinin 9, 10, 11, 15, 17, 18 sayılı seçki məntəqələrində, 48 sayılı Yevlax seçki dairəsinin 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 15, 18, 19, 20 sayılı seçki məntəqələrində, 49 sayılı Yevlax-Mingəçevir seçki dairəsinin 7, 9, 10, 12, 15, 16, 17, 18, 19 sayılı seçki məntəqələrində, 67 sayılı Cəlilabad seçki dairəsinin 5, 6, 9, 10, 11, 12 sayılı seçki məntəqələrində müşahidə ediblər.

### **Səslərin hesablanması və seçkilərin nəticələrinə dair protokolların tərtib olunması**

Seçki günü aparılan müşahidələr göstərir ki, baş vermiş qanun pozuntuları arasında səslərin hesablanması və səsvermə protokollarının tərtib olunması zamanı saxtalaşdırma halları geniş xarakter daşıyıb. Ölkə üzrə əksər seçki dairələrində səsvermənin nəticələri əvvəlcədən müəyyən olunmuş namizədlərin xeyrinə saxtalaşdırılıb. Bir sıra hallarda isə komissiya üzvlərinə məntəqələrdə doldurulmamış protokollara imza atdırılıb. Bu cür hallar müşahidənin həyata keçirildiyi əksər seçki dairələrindəki məntəqələrdə qeydə alınıb. Məsələn, müşahidəçi Bayraməli Lətifovun verdiyi məlumata görə, 39 sayılı Kəpəz birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 25 sayılı seçki məntəqəsində MnSK üzvlərinə qalib gəlməli olan şəxslərin siyahısı verilib və yekun protokol bu siyahı əsasında tərtib olunub. Bu məntəqədə səsvermə bitdikdən sonra səslərin sayılması prosesində Kəpəz rayon icra hakimiyyətinin nümayəndəsi iştirak edib.

Müşahidəçi Elxan Abbasovun verdiyi məlumata görə, 70 sayılı Masallı seçki dairəsinin 23 sayılı seçki məntəqəsində səsvermənin yekunlarına dair protokol imzalanarkən cüzi səs toplayan namizəd Ə. İbrahimovun xeyrinə səslər artırılıb.

Qeyd edək ki, bu cür hallar seçki günü 4 sayılı Naxçıvan şəhər seçki dairəsinin 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 19, 20, 33, 34, 35, 36, 37, 38 sayılı seçki məntəqələrində, 6 sayılı Culfa-Babək seçki dairəsinin 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 sayılı seçki məntəqələrində, 7 sayılı



Ordubad-Culfa seçki dairəsinin 3, 5, 6, 7, 11, 12, 16, 17, 18, 23, 24, 25 sayılı seçki məntəqələrində, 21 sayılı Nəsimi birinci seçki dairəsinin 10, 11, 12, 15, 16, 17, 24, 25, 26, 27, 28 sayılı seçki məntəqələrində, 33 sayılı Xətai birinci seçki dairəsinin 8, 16 sayılı seçki məntəqələrində, 37 sayılı Nizami birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 19, 20, 21, 22 sayılı seçki məntəqələrində, 38 sayılı Nizami ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 12, 13, 14, 15, 16, 22 sayılı seçki məntəqələrində, 39 sayılı Kəpəz birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 14, 20, 22, 25 sayılı seçki məntəqələrində, 40 sayılı Kəpəz ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 12, 15, 16, 20, 21, 22 sayılı seçki məntəqələrində, 41 sayılı Sumqayıt birinci seçki dairəsinin 13, 17, 18, 19, 22, 23, 34 sayılı seçki məntəqələrində, 42 sayılı Sumqayıt ikinci seçki dairəsinin 9, 10, 11, 15, 17, 18 sayılı seçki məntəqələrində, 48 sayılı Yevlax seçki dairəsinin 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 15, 18, 19, 20 sayılı seçki məntəqələrində, 49 sayılı Yevlax-Mingəçevir seçki dairəsinin 7, 9, 10, 12, 15, 16, 17, 18, 19 sayılı seçki məntəqələrində, 59 sayılı Salyan seçki dairəsinin 4, 5, 6, 7, 10, 12, 13, 14 sayılı seçki məntəqələrində, 73 sayılı Lənkəran şəhər seçki dairəsinin 5, 9, 10, 12, 14, 16, 17 sayılı seçki məntəqələrində, 67 sayılı Cəlilabad seçki dairəsinin 5, 6, 9, 10, 11, 12 sayılı seçki məntəqələrində müşahidə olunub.

### **Seçicilərin fəallığı**

Bələdiyyə seçkiləri günü müşahidənin həyata keçirildiyi bütün seçki dairələri üzrə xarakterik hal seçici passivliyi və seçki komissiyalarının seçicilərin sayını süni olaraq artırmaqla bağlı fəaliyyəti yönündə olmuşdur. Məsələn, 38 sayılı Nizami ikinci (Gəncə) seçki dairəsinin 3 sayılı seçki məntəqəsində qeydiyyatda olan 1494 seçicidən 110 nəfər səsvermədə iştirak etsə də, yekun protokolda bu rəqəm 747 qeyd olunub.

40 sayılı Kəpəz birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 12 sayılı seçki məntəqəsində seçici siyahısında qeyd olunan 1495 seçicidən 273 nəfəri səsvermədə iştirak etsə də, yekun protokolda bu rəqəm artırılaraq 619 nəfər göstərilib. 67 sayılı Cəlilabad seçki dairəsinin 3 sayılı seçki məntəqəsində isə səsvermədə seçici siyahısında qeyd olunan 1433 seçicidən 185 nəfər səsvermədə iştirak etsə də, yekun protokolda bu rəqəm 607 nəfər göstərilib.

48 sayılı Yevlax şəhər seçki dairəsinin 12 sayılı seçki məntəqəsində MnSK katibi Vüqar Cəfərov müşahidəçilərə bildirib ki, DSK-dan səsvermədə iştirak edənlərin sayının seçici siyahısında adları olan şəxslərin 50 faizi qədər göstərilməsi barədə tapşırıq verilib.

Ümumiyyətlə, müşahidəçilərin hesablamaları üzrə seçki dairələrində seçicilərin iştirakı rəsmi edən olunan rəqəmlərdən xeyli az 8-12 % arasında olmuşdur. Bir sıra seçki məntəqələrində isə bu rəqəm hətta 5-6% təşkil etmişdir. Ancaq buna baxmayaraq seçki məntəqələrinin

əksəriyyətində səsvermədə iştirak edən seçicilərin sayı süni olaraq artıq göstərilərək, yekun protokollarda qeyd edilmişdir.

### **Müşahidəçilərin fəaliyyətinə məhdudiyyətlər və təzyiqlər**

Bələdiyyə seçkiləri günü müşahidəçilərin fəaliyyətinə məhdudiyyətlər və təzyiqlər qeydə alınıb. Belə ki, müşahidəçilərin səsvermənin gedişi zamanı seçki prosesini müşahidə etməsinə normal şərait yaradılmayıb, səslərin sayılması zamanı isə seçki məntəqələrinin çoxunda müşahidəçilər prosesdən kənarlaşdırılaraq, seçki məntəqələrindən xaric olunub. Digər bir hal isə seçki məntəqələrinin əksəriyyətində səsvermənin yekunlarına dair protokolların surətlərinin müşahidəçilərə verilməməsidir.

Məsələn, 4 sayılı Naxçıvan şəhər seçki dairəsinin 24 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi Dövlət Əsgərov səslərin sayılması prosesi başlayan kimi məntəqədən xaric olunub.

37 sayılı Nizami birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 22 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi Vaqif Allahverdiyev səslərin sayılması zamanı polislərin zorrakılıqla güc tətbiq etməsi ilə məntəqədən kənarlaşdırılıb. 48 sayılı Yevlax şəhər seçki dairəsinin 8 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi Xalid Bayramov səsvermənin gedişi zamanı baş verən qanun pozuntularına irad bildirdiyinə görə döyüləcəyi ilə hədələnib.

Ümumiyyətlə, seçki günü müşahidəçilərin fəaliyyətinə məhdudiyyətlər 1 sayılı Şərur-Sədərək seçki dairəsinin 1, 3, 4, 7, 8, 11, 12, 16 sayılı seçki məntəqələrində, 4 sayılı Naxçıvan şəhər seçki dairəsinin 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 19, 20, 33, 34, 35, 36, 37, 38 sayılı seçki məntəqələrində, 6 sayılı Culfa-Babək seçki dairəsinin 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 sayılı seçki məntəqələrində, 7 sayılı Ordubad-Culfa seçki dairəsinin 3, 5, 6, 7, 11, 12, 16, 17, 18, 23, 24, 25 sayılı seçki məntəqələrində, 8 sayılı Binəqədi birinci seçki dairəsinin 5, 6, 7, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 21 sayılı seçki məntəqələrində, 9 sayılı Binəqədi ikinci seçki dairəsinin 1, 2, 4, 7, 8, 15, 16, 17, 21 sayılı seçki məntəqələrində, 13 sayılı Əzizbəyov birinci seçki dairəsinin 15, 16, 17, 19 sayılı seçki məntəqələrində, 17 sayılı Yasamal üçüncü seçki dairəsinin 13, 19, 20, 21, 22 sayılı seçki məntəqələrində, 21 sayılı Nəsimi birinci seçki dairəsinin 8, 24, 26, 27 sayılı seçki məntəqələrində, 22 sayılı Nəsimi ikinci seçki dairəsinin 17, 19, 20, 21, 22 sayılı məntəqələrində, 40 sayılı Kəpəz ikinci seçki dairəsinin 3, 4, 5, 10, 11, 26, 27 sayılı məntəqələrində, 42 sayılı Sumqayıt ikinci seçki dairəsinin 9, 10, 11, 15, 17, 18 sayılı seçki məntəqələrində, 48 sayılı Yevlax seçki dairəsinin 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 15, 18, 19, 20 sayılı seçki məntəqələrində, 49 sayılı Yevlax-Mingəçevir seçki dairəsinin 7, 9, 10, 12, 15, 16, 17, 18, 19 sayılı seçki məntəqələrində, 59 sayılı Salyan seçki dairəsinin 4, 5, 6, 7, 10, 12, 13, 14 sayılı

seçki məntəqələrində, 67 sayılı Cəlilabad seçki dairəsinin 5, 6, 9, 10, 11, 12 sayılı seçki məntəqələrində müşahidə olunub.

Səslərin sayılması və protokolların tərtib olunması zamanı müşahidəçilər ölkə üzrə seçki dairələrinin əksəriyyətində seçki məntəqələrindən kənarlaşdırılıb.

#### **IV. ƏLAVƏ**

#### **Azərbaycan Respublikasının 38 seçki dairəsi üzrə bələdiyyə seçkiləri günü müşahidə olunan əsas qanun pozuntuları və seçici fəallığına dair CƏDVƏL**

<b>DS K N-</b>	<b>Müşahidə aparılan seçki məntəqələrinin ümumi sayı</b>	<b>Səsverməyə xüsusi qruplar halında seçicilərin gətirilməsi</b>	<b>Seçki qutularına topa bülletenlər atılması</b>	<b>Yerli icra hakimiyyəti və polis müdaxiləsi</b>	<b>Seçicilərin iradəsi nə təzyiqlər</b>	<b>Səsvermənin nəticələrinin saxtalaşdırılması</b>	<b>Müşahidə olunan seçici fəallığı</b>
1	19	X	X	X	X	X	6-7 %
4	28	X	X	X	X	X	8-9 %
6	17	X	X	X	X	X	8-11 %
7	24	X	X	X	X	X	9-11 %
8	11	-	X	-	X	X	6-7 %
9	19	-	-	X	X	-	8-11 %
13	18	X	X	X	X	X	5-6 %
17	11	-	-	-	-	X	5-6 %
18	18	X	-	-	-	-	6-7 %
20	23	X	X	X	-	X	8-9 %
22	14	X	X	X	X	X	5-6 %
29	16	-	X	X	-	-	8-10 %
33	18	-	-	-	X	X	10-12 %
34	12	-	X	-	-	X	9-10 %
35	13	-	-	-	X	X	6-7 %
36	16	-	-	-	-	X	8-10 %
37	17	X	X	X	X	X	5-6 %
38	18	X	X	X	X	X	6-7 %
39	12	X	X	X	X	X	9-10 %
40	22	X	X	X	X	X	10-12 %
41	12	X	X	X	X	X	8-10 %
42	14	X	X	X	X	X	8-10 %
43	15	X	X	X	X	X	10-12 %
44	13	X	X	X	X	X	6-7 %
45	19	X	X	X	X	X	8-10 %
48	24	X	X	X	X	X	5-6 %
49	17	X	X	X	X	X	5-6 %
59	15	X	X	X	X	X	7-8 %
67	14	X	X	X	X	X	9-10 %
68	11	X	X	X	X	X	8-10 %
69	14	X	X	X	X	X	6-7 %

70	16	X	X	X	X	X	8-10 %
71	12	X	X	X	X	X	5-6 %
73	19	X	X	X	X	X	9-10 %
75	18	X	X	X	X	X	6-7 %
76	17	X	X	X	X	X	9-10 %
77	11	X	X	X	X	X	6-7 %
90	17	X	X	X	X	X	8-9 %

**Cəmi: 624 seçki məntəqəsi**

**İzah: DSK – Dairə Seçki Komissiyası**

**X – qanun pozuntusu müşahidə olunub**

**-- -- qanun pozuntusu müşahidə olunmayıb**

## **V. NƏTİCƏLƏR VƏ TÖSİYYƏLƏR**

Azərbaycan Respublikasında 17 dekabr 2004-cü ildə keçirilən bələdiyyə seçkiləri üzrə SMM-in apardığı uzunmüddətli monitoring, habelə seçki günü – səsvermə prosesi, səslərin sayılması və rəsmi nəticələrin hesablanması zamanı aparılan müşahidə seçki prosesinin bütün mərhələlərinə dair rəy verməyə əsas verir. SMM 2004-cü ilin əvvəlindən başlayaraq, bələdiyyə seçkilərinin monitoringinə hazırlaşmış və seçkilərin vaxtı rəsmi elan edildikdən sonra seçkilərin bütün mərhələləri üzrə monitoring fəaliyyətini həyata keçirmişdir. Bələdiyyə seçkilərinin monitoringinə isə nəticələrin rəsmi təsdiqlənməsindən sonra yekun vurulmuşdur.

17 oktyabr 2004-cü ildə keçirilən bələdiyyə seçkiləri Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasına qəbul olunduqdan sonra yerli özünüidarəetmə orqanlarının – bələdiyyələrin formalaşması baxımından keçirilən ilk seçkilər olduğundan beynəlxalq standartlara, xüsusən də Avropa Şurası qarşısında götürülən güquqi-siyasi öhdəliyə əməl olunması məsələsi xüsusi maraq doğurur. Aycaq təəssüf ki, AŞ qarşısında Azərbaycanın demokratik seçki qanunvericiliyinin qəbul olunması və demokratik seçkilərin keçirilməsi barədə öhdəliyi mövcud olsa da, buna əməl olunmamışdır.

Seçki Məcəlləsinə dəyişikliklər ilə bağlı 2003-cü ilin sonu 2004-cü ilin əvvəlində müxtəlif ictimai-siyasi təşkilatların, həmçinin AŞ-nin Venesiya Komissiyası və ATƏT DTİHB-nin təklif olunan tövsiyələri nəzərə alınmamış və seçkilər ictimai etimad qazanmamış və qeyri-təkmil qanunvericilik bazası əsasında keçirilmişdir. Bu baxımdan daha çox narazılıq yaradan 2 məsələ - seçki komissiyalarının müxalifət və iqtidar nümayəndələrinin pariteti əsasında

formalaşması və seçki prosesində məhdudiyyətsiz monitorinqin təşkili Seçki Məcəlləsində əksini tapmamışdır.

Bələdiyyə seçkilərinin ilk mərhələsi – bələdiyyələrə namizədlərin irəli sürülməsi və qeydə alınması prosesinin kobud qanun pozuntuları şəraitində aparıldığı müəahidə olunub. Seçkiqabağrı təbliğat İfmpfniyası zamanı dövlət televiziyası və radiosu, habelə dövlət mətbuatında bələdiyyələrə namizədlər üçün imkanlar yaradılmayıb.

Seçki günü müşahidə olunan ən geniş yayılmış qanun pozuntuları seçici siyahılarının düzgün tərtib olunmaması, bir nəfərin başqalarının əvəzinə səs verməsi, seçki qutularına topa bülletenlərin atılması, seçicilərin xüsusi qruplar halında səsverməyə gətirilməsi və səsverməyə yerli icra hakimiyyəti ilə polisin müdaxiləsi halları olub. Bu cür qanun pozuntuları nəticəsində isə səsvermənin təşkili və keçirilməsi ilə bağlı qanunvericiliyin müddəaları pozulmuşdur.

Yerli müşahidəçilər seçki günü ölkə üzrə müşahidənin aparıldığı seçki dairələrinin əksər seçki məntəqələrində yerli icra hakimiyyətlərinin müdafiə etdiyi namizədin xeyrinə saxta bülletenlərin hazırlanması və seçki qutularına doldurulması hallarını müşahidə etsələr də, bu cür qanun pozuntularına qarşı seçki komissiyaları rəhbərlərinin müqaviməti müşahidə olunmayıb. Əksinə, qanunsuzluqlara görə irad bildirən müşahidəçilər təzyiqlərə məruz qalıblar.

MnSK-nın sədrleri və katiblərinin seçki günü səsvermənin təşkili, səsvermənin nəticələrinin hesablanması və açıqlanması ilə bağlı fəaliyyəti kütləvi qanun pozuntuları ilə müşahidə olunmuşdur. Bu cür halların həm prosedur qaydalar barədə məlumatsızlıq, həm də məqsədyönlü şəkildə baş verməsi müəyyən olunub. Belə ki, bəzi MnSK sədrleri seçki məntəqələrinin qurulması, seçki qutusunun yerləşdirilməsi, daşınan seçki qutularından istifadə olunması və səslərin düzgün sayılmaması ilə bağlı iradları qəbul etməmiş, bununla da qanunvericiliyə məhəl qoymadıqlarını nümayiş etdirmişlər.

SMM seçki ərəfəsində və seçki günü baş vermiş qanun pozuntularına əsasən 17 dekabr 2004-cü ildə keçirilən bələdiyyə seçkilərində Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının, Azərbaycan Respublikası Seçki Məcəlləsi və digər qanunvericilik aktlarının tələblərinin pozulduğunu bəyan edir. SMM hesab edir ki, bu seçkilər də icra hakimiyyəti orqanının nəzarəti və kobud müdaxiləsi ilə keçirilmiş, bələdiyyə üzvlərinin seçilməsi əslində təyinat xarakteri daşmışdır.

### **SMM bütün bunları ümumiləşdirərək aşağıdakı yekun nəticələrə gəlir:**

# Seçki kampaniyasının bütün mərhələlərində, o cümlədən seçki günü seçkilərin nəticələrinə ciddi təsir göstərə biləcək qanun pozuntularına yol verilib.

# Seçki komissiyaları bitərəf və müstəqil deyil, icra hakimiyyəti orqanlarının nəzarəti altında fəaliyyət göstərib.

# Bu seçkilərdə seçici fəallığı əvvəlki seçkilərlə müqayisədə xeyli dərəcədə aşağı olub və bu neqativ tendensiya ümumilikdə demokratik proseslər üçün ciddi problemlər yarada bilər.

# 17 dekabr 2004-cü ildə keçirilən bələdiyyə seçkiləri qeyri-demokratik şəraitdə keçirilmiş, eyni zamanda kütləvi qanun pozuntuları ilə müşayiət olunmuşdur. Kütləvi qanun pozuntuları ilə keçirilən bu seçkilər qanuni sayıla bilməz.

# 17 dekabr 2004-cü il bələdiyyə seçkiləri azad və ədalətli keçirilməmiş, demokratik standartlara uyğun olmamışdır.

**SMM seçki sisteminin inkişafı və seçki qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsini zəruri hesab edir:**

# 17 dekabr 2004-cü ildə keçirilən bələdiyyə seçkilərinin nəticələri və baş vermiş qanun pozuntuları hüquqi cəhətdən araşdırılmalıdır;

# Hakimiyyət növbəti seçkilərin demokratik keçirilməsi üçün siyasi partiyalar, QHT-lər və beynəlxalq institutlarla əməkdaşlıq edəcəyinə dair öz üzərinə *QHT-lər və beynəlxalq institutlarla əməkdaşlıq edəcəyinə dair öz üzərinə öhdəlik götürməlidir*. Ölkədə seçki islahatlarının aparılması və demokratik seçkilərin keçirilməsi üçün hakimiyyət səmimi niyyət nümayiş etdirməli və bu istiqamətdə prinsipal tədbirlər həyata keçirməlidir.

# Ölkədə demokratik seçkilərin keçirilməsinə təminat baxımından seçki komissiyalarının bitərəfliliyinin və yerli müşahidəçilərin məhdudiyətsiz fəaliyyətinin yaradılması istiqamətində Seçki Məcəlləsinə və digər qanunlara dəyişikliklər olunmalı və hakimiyyət bu yöndə səylərini nümayiş etdirməlidir.

**SMM seçki qanunvericiliyində aşağıdakı dəyişikliklərin edilməsi tösiyyə edir:**

# Seçki komissiyalarının tərkibi cəmiyyətin əsas siyasi qüvvələrinin bərabər təmsilçiliyi əsasında yeni prinsiplər əsasında təşkil edilməlidir;

# Seçici siyahıları seçicilərin faktiki yaşayış yerləri üzrə tərtib olunmalıdır. Seçici siyahılarının tərtib olunması və dəqiqləşdirilməsi yalnız məntəqə seçki komissiyaları tərəfindən aparılmalı və bu prosesdə yerli hakimiyyət orqanlarının hər hansı formada iştirakına yol verilməməlidir;

# Hərbi qulluqçular, azadlıqdan məhrumetmə yerlərində cəza çəkən şəxslər bələdiyyələrə seçkilərdə seçici siyahılarına daxil edilməməli və səsvermədə iştirak etməməlidirlər. Hərbi hissələrdə və azadlıqdan məhrumetmə yerlərində seçki məntəqələri yaradılmamalıdır;

# «Qeyri-hökumət təşkilatları (ictimai birliklər və fondlar) haqqında» Qanunun 2.4-cü maddəsində xarici fiziki və hüquqi şəxslər, nizamnamə kapitalında xarici fiziki və hüquqi şəxslərin payı 30%-dən artıq olan Azərbaycan Respublikasının hüquqi şəxslərindən qrant alan və ya başqa cür maliyyələşən qeyri-hökumət təşkilatlarının seçkilərdə müşahidəçilik missiyasına qoyulan qadağa ləğv edilməlidir. Müşahidəçi vəsiqəsi üçün fotosəklin tələb edilməsi aradan qaldırılmalıdır;

# Parlament və bələdiyyə seçkilərində namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı proseduru sadələşdirilməlidir.

SMM hesab edir ki, yuxarıda göstərilən məsələlərin reallaşdırılması Azərbaycanda azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsi üçün geniş imkanlar yarada bilər.

SMM-in İdarə Heyəti